

Homeriska förlorare och proletärer

Elpenor, Thersites och deras gästspel i den moderna litteraturen

Pär Sandin

Universitetet i Bergen

Innehåll

- I. Inledning; homerisk människosyn.
- II. Homeriskt vanligt folk: Elpenor och Thersites.
- III. Shakespeares, Frödings och Kyrklunds Thersites.
- IV. Kyrklunds Elpenor, Elpenors Odysseus och Odysseus Elpenor.
- V. Giraudoux's Elpenor.
- VI. Saarikoskis och Müllers Thersites; Müllers Homeros.
- VII. Atterboms Thersites.

I. Vem är det egentligen som är bäst? Om det är någon frågeställning som framträder som alldeles särskilt viktig i *Iliaden* och *Odysséen*, Homeros episka dikter från den grekiska forntiden, så är det nog desvärre den, frågan om människors olika värde. Man hade vid den tiden ännu inte lärt sig skilja på människans egentliga värde, det som är oförfytterligt och allom lika, och hennes praktiska, mätbara, marknadsmässiga värde.

Lite förenklat skulle man kunna säga att *Iliaden* representerar ett aristokratiskt synsätt, där å ena sidan krigsdugligheten, å andra sidan bördan och makten är bestämmande för människovärdet. Akilles är utan jämförelse den bästa krigaren, och det faktum att det är Agamemnon och inte han som har den högsta rangen är det centrala problem som driver handlingen framåt. Agamemnon tar Akilles krigsbyte, flickan Brisëis ifrån honom i kraft av sin högre rang: Akilles drar sig ur striden i protest, och grekernas krigslycka är förbi. Vilket leder till intressanta problem och till slut även olycka för Akilles själv.

Odysséen, om vi ska fortsätta förenklingen, närmar sig en allmän (borgerlig) meritokratisk föreställning om människovärde. Odysseus är varken den mest stridsdugliga eller den mäktigaste konungen av de stridande vid Troja, men han är en man som kan råda sig i alla situationer, segla i okända vatten, vinna inflytelserika

kvinnors gunst och tala för sig bland kungar, gudar och döda själar i underjorden. Han vill inte ha det största kungariket utan nöjer sig med ett litet, ön Ithaka, och sin drottning Penelope som han vinner tillbaka när han efter många äventyr kommer hem igen. Till skillnad från både Akilles och Agamemnon lever Odysseus efter sina äventyr ett lyckligt liv som kung i sin hembygd och dör en naturlig död vid hög ålder (så enligt siaren Teiresias: andra uppgifter finns även). Kanske var det egentligen Odysseus som var bäst. [89|90]

Men de andra människorna då? De som inte var kungar och bäst, vackrast, rikast, förslagnast, starkast, har de någon plats i Homeros epos? Ja, härskarorna finns ju, de väldiga härskarorna av underordnade soldater, men de omnämns då just som härskaror, anonyma massor, ibland som kanonmat, offer för de främstas vapen och skicklighet.

II. Ett par gånger träder även hos Homeros gestalter av kött och blod fram ur den anonyma massan av vanligt folk. Vid Odysseus avfärd från häxdrottningen Kirkes ö skall en Elpenor¹ ha mist livet:

Bland mina män en Elpenor det fanns, som var yngst av dem alla,
varken behjärtad i strid eller särdeles stark i förståndet;
denne där gått och sig lagt för sig själv uppå taket av slottet,
sökande svalka och luft, sedan rusig han blivit av vinet.
När han nu trampet och sorlet förnam vid kamraternas uppbrott,
störtade plötsligt han upp och besinnade ej i sin yrsel,
att han tillbaka behövde gå ner utför trappan den långa,
utan föll huvudstupa där ner ifrån taket och bräckte
benet i nacken tvärt, och själen for neder till Hades.

(*Odysséen*, 10.552–60, övers. Erland Lagerlöf)

¹ Elpenor, vilket väl betyder ungefär ”manlig förhoppning” (av gr. ἑλπίς och ἀνήρ), uttalas med andra stavelsen lång och betonad. Namnet återges i denna artikel utan diakritiska tecken, även i de norska och svenska översättningar av Homeros som citeras (därmed ibland med modifikation av översättarens bruk). Undantag görs för namnets förekomst i verktitlar, där författarens stavning återges exakt (Jean Giraudoux, *Elpénor*; Willy Kyrklund, *Elpénor*).

Strax därefter säger sig Odysseus ha mött Elpenor i dödsriket, dit han sig beginge för att få råd av siaren Teiresias spöke. Odysseus gjuter ut blod av ett svart får på marken och kraftlösa döda själar strömmar till för att få dricka.

Svennen Elpenors sjel, vår trofaste venn, var den første.
Enn hadde ynglingen ei funnet ro i en grav under mulde;
ti i den mektige Kirkes palass lot vi liket tilbake
ujordet, uten en tåre. Vi hadde jo hastverk med annet.
Da jeg fikk se ham, brast jeg i gråt, og i hjertelig medynk
talte jeg til ham med vingede ord og spurte ham vennlig:
”Hvorledes kom du, Elpenor, herved til det tåkede mørke?
Raskere kom du til fots enn jeg på min tjærede snekke.”
Så jeg talte. Da sukket han dypt og svarte i tungsinn:
”Høybårne sønn av Laertes, du rådsnare gjeve Odysseus.
Vanskjebne, sendt av en gud, og vinrusen voldte meg døden;
ti da jeg lå i Kirkes palass og skulle tilbake, [90|91]
sanset jeg ikke å skynde meg hen til trappen, den lange.
Hodekulls styrtet jeg ned fra det svimlende tak, og i fallet
knekket jeg halsen av ledd, og min sjel måtte vandre til Hades.”

(*Odysséen*, 11.51–65, övers. Peter Østbye)

Elpenor och hans öde har väckt viss sympati hos sentida, av den aristokratiska och heroiska motivkretsen mindre begeistrate generationer, och han har blivit föremål för ett svenskt epos, eller mer korrekt elegiskt epyllion med prosainslag: Willy Kyrklunds *Elpënor* (1986). Där återberättas delar av *Odysséen* och *Iliaden* ur den menige soldaten Elpenors perspektiv. Vi ska återkomma till det. Men det finns en annan homerisk karaktär ur folket – en som till skillnad från den följsamme och saktmodige Elpenor har klasskampspotential. I *Iliaden* möter vi Thersites. Han är en upprorsman, en folkuppviglare. När moralen i hären är låg på grund av missämjan mellan Akilles och Agamemnon, och Odysseus försöker mana trupperna till kamp, är Thersites den som inte vill rätta sig i ledet:

Folket no benkja seg att, og roleg sat dei på seta.
Berre Tersites dreiv enno på og skravla i eino.
Skamlaus spiting og vørdlaust snakk traust aldri for honom.
Drottane reidde han av utan grunn med usømeleg tale,
berre han håtta eit hådleg ord som folk kunne le åt.
Ljotast var han av alt det folk som stemnde mot Troja.
Hjulbeint gjekk han og halt, og akslene krøkte seg gruve
fram mot bringa og stod i ein bøyg. På hovudet spita
hausen til vers, og hårstubb voks over skallen hans grisse.
Mest var mannen til meins for Odyssevs og kjempa Akilles.
Dei var han etter bå' tidt og trått. Men kong Agamemnon
auste han berrmælt spit på no, for akaiane bar alt
harme i hugen mot *han* og sat der med hatige tankar.
Berrmælt reidde han *av* Agamemnon, så vida det hørdest:
"Atrevs-son, kva saknar du no? Kvi går du her misnøgd?
Telt har du fulle med malm og inne i buone mange
kvinner av gildaste slag, som vi hine akaiane alltid
gjev deg av fengda først, når ein fiend-by vi har teke.
Ønskjer du attåt gull, som einkvan av Ilios-folket
hit skal skikka frå Troja åt deg til løysn for sonen,
ein som *eg* hell ein annan tok til lægret i lekkjer?
Eller du ønskjer ei urøyvd møy til å taka i fanget,
ei som du trygt kan ha for deg sjølv? Det sømer seg ikkje
at den som hovding er, lét akaiane fara ei uferd.
Sælingar, vesal-krek, akaiinner – og ikkje akaiar!
Heim vi fare med snekkjene straks! Så lét vi han sitja
att i Troja og hava det gildt med lønene sine.
Då får han sjå om det og er mon i oss eller ikkje,
han som nett har krenkt ein mætare mann enn han sjølv er, [91|92]

kjempe Akilles. Han rana med makt stridsløna ifrå han.
Endå ber ei Akilles på harm, for mannen er spaklyndt.
Annars slapp ein vel sjå slik skam meir av son etter Atreus.”

(*Iliaden*, 2.211–242, övers. Eirik Vandvik)

Det blir Odysseus som får sätta Thersites på plats med ord och i handling; den hågade kan själv läsa Homeros version av detta, översättningar finns lättillgängliga (Erland Lagerlöfs svenska i skrivande stund på nätet: <https://runeberg.org/homeoili/>). Vi ska även titta på Odysseus svar i ett par moderna omdiktningar längre fram.

III. Thersites och hans trots har nämligen fångat de modernas intresse i än högre grad än

Elpenor. Självaste Shakespeare ger honom en roll i tragedin *Troilus och Cressida*, vilken utspelar sig under det trojanska kriget. Här är Thersites inte så mycket folkuppviglare som ett slags medeltida gycklare, en sanningssägare och dålig skämtare som får mycket stryk men vinner Akilles välvilja, överlever dramat (som utspelar sig ett par år före *Iliaden*) och bevarar en viss andens frihet. Hans sista replik fälls i växling med en herr Margarelon på slagfältet utanför Troja:

—Vänd om och slåss, din usling!

—Vem är du?

—Bastard åt Priamus.

—Jag är också bastard; jag håller av bastarder. Jag är född bastard, uppfostrad till bastard, bastard till själen, bastard i tapperhet och illegitim på allt vis. Den ena björnen biter icke den andra, varför skulle då en bastard göra det? Akta dig! Det är inte bra för oss att slåss; om sonen till en kofsa slåss för en kofsa, ådrager han sig himmelens straff. Farväl, bastard!

—Må djävulen anamma dig, pultron!

(*Troilus och Cressida*, akt V, scen 8, övers. Carl August Hagberg)

Homeros nämner inte någon Margarelon, däremot fyra andra av Priamos bastarder, Demokoon, Isos, Doryklos och Kebriones, vilka dräps av respektive Odysseus (4.499), Agamemnon (11.108), Ajas (11.489) och Patroklos (16.739), den siste med en sten i pannan som får ögonen att hoppa ut ur sina hålor. En oäkta

dotter till Priamos, Medesikaste, omnämns också som maka till Imbrios som faller för Teukros lans (13.170).

Om Thersites hos Shakespeare kan sägas få sista ordet har skriftställare närmare vår egen tid tagit allvarligare på det faktum att han hos Homeros inte fick det. Shakespeare accepterar muntert att makt är rätt men låter ofta småfolket få sina kryphål ut ur denna rätt; i senare tider har dessa kryphål kunnat te sig igenmurade.

Vi ska ta oss en titt på nittonhundratalets uppfattning om Elpenor och, framförallt, Thersites, efter en omväg via det svenska 1890-talet. Gustaf [92|93] Fröding har nämligen diktat om Thersites, vilket jag skam till sägandes fick upplysas om av en bildad norsk kollega. Den olycklige Fröding tar fasta på Thersites roll som olycklig outsider:

Tersites

Jag kan ej annat än din lott beklaga,
du arme skorpion, som alla jaga.
Där sparkar vankas och där spö det slites,
där är du med, min stackars vän, Tersites!

Visst är du fulare att se än alla,
när darrande av hat du sprutar galla,
när du med naglar spärrade att rivas
och ettrigt spottande ur lägret hivas.

Och dock, du uslaste ibland elända,
i all din uselhet du är kanhända
ändå på sätt och vis ett stycke heros,
vad än förmälas mände av Homeros.

När Agamemnon alltför högljutt skrävlar
och när Odyssevs eller Nestor tävlar

i dunkla råd med delfiska oraklet,
du ensam vågar skratta åt spektaklet.

När Oïliden sina puts bedriver
för ädle skönbenskenade achiver,
som ropa: ”Bravo, bravo, konung Ajas!”,
du är den ende, som törs ropa: ”Pajas!”

Det är dock sanningen du ilsket slungar
i ansiktet på dessa stolta kungar,
på hela denna ädelborna liga,
som annars piskar varje knyst att tiga.

Och därför är du dock ett stycke heros,
vad än förmälas mände av Homeros
– en heros är du, en, som rivs och bites
och sliter spö, min stackars vän, Tersites!

(Guitarr och dragharmonika, 1891)

När man läser Fröding, och om Fröding, önskar man ibland att han själv, för sin egen skull, kunde ha haft lite av det rivande, bitande och fräsande temperament han här skildrar hos sin olycklige medmänniska. Men han var idel vekhet och mildhet, kunde knappt ens, som Nietzsche, låtsas något annat.

Nietzsche läses under nittonhundratalet och även Karl Marx, och man gör efter dylik läsning försök till åtstramning av det uttrycksfullt sentimentala medlidande som artonhundratalets kristna författare excellerade i. Men det ges ingen återvändo till det stränga, muntra amor fati hos en Homeros eller [93|94] Shakespeare. I *Elpënor*, Willy Kyrklunds nämnda versberättelse, får huvudpersonen själv omtala Thersites:

Där var en kämpe i ledet, han hette Thersites. Han var den
djärvaste talaren bland dessa som ville ha fred.
Grov i målföret var han och långtifrån fager att skåda,
redan en äldre man, dessutom haltade han.
Likväl skördade ofta hans talekonst bifall från folket
när hans hånfulla ord träffade mitt i prick.
Så kom krisen. Mannarna störtade redan till skeppen
redo att dra dem i sjön. Talför Thersites på språng
smädade kungarna. Folket jublade vilt. På sitt säte
hade vår överbefälhavare ingen idé
om vad som borde beordras. Han satt. Men av kungarna var där
en som handlade snabbt. Honom kände jag väl:
det var min egen kapten, vår rådige förste som alltid
fann på en utväg. Han tog staven ur ÖB:s hand,
talade så: ”Achajer! Fosterlandet har kallat
oss icke hem utan hit. Här är vår uppgift och här
skola vi stå eller falla. De bittra förluster vi lidit
omöjliggöra för oss all diskussion om reträtt.
[...]
Den som har kvar något vett fattar en sak som är klar.
Dock finns en karl bland er, som varken har vett eller insikt,
varken hyfs eller skam. Honom skall jag ta mig an
som han förtjänar!” Talet förfelade icke sin verkan.
Folket jublade vilt. Försten med staven lyft
gick genom mängden rätt mot Thersites och rappade honom
rakt över ryggen med guldspikade spiran så blod
fläckade skjortan. Thersites började gråta av smärta.
Sådan omanlighet inbragte honom hån.
ÖB återfick spiran och allting förblev vid det gamla.
Men jag har undrat ibland, varför Thersites grät.

(*Elpēnor*, γ [s. 14–16])

Kyrklunds diktning, apolitisk, areligiös, illusionslös, från hopp om bättring befriad, är alltså mindre sentimental men på intet sätt lyckligare än Frödings. Vi ska ändå dröja kvar lite vid *Elpēnor* och Elpenor innan vi återgår till starkare kryddad Thersiteskost.

- IV. Elpenor själv tillhör enligt Kyrklund inte den allra understa klassen utan en fattig men själv-, mark- och slavägende bondefamilj på Odysseus ö Ithaka:

Stugan förutom

ägde vi några får, därtill en gammal träl.
Rikare hemman funnos och mera givande tegar. [94|95]
Bredare bönders bak tyngde i salen sin bänk.
Höga tak var man van vid bland dessa ätter och djupa
kittlar, fyllda förråd, arbetsamt och lojalt
tjänstefolk. Därtill ägde man vapen. Sköldar av oxhud,
hjälmav hundskinn och brons, fäderneärvda svärd
bidade. Kopparspetsade lansar med uppgift att söka
målet i människans liv längtade efter sin dag.

(*Elpēnor*, α [s. 8–9])

Det är inte heller riktigt, som Odysseus hävdade i sin egen berättelse, att Elpenor inte skulle vara stark i förståndet. Hans saktmod och blygsamma anspråk går inte att ta miste på, men vad gäller hans andegåvor är de inte bristfälliga; snarare antyder Kyrklund en så radikal skillnad i karaktär och temperament hos Odysseus och Elpenor, att de båda saknar möjlighet att förstå varandra. Med Kyrklunds och Elpenors egna ord, i den delen av verket som återges på prosa och där frånvaron av traditionell stilisering gör författarrösten än mer distinkt, heter det:

Jag tycker att även den som reser i fjärran trakter bör vara sannfärdig. Jag tror att någonting alltid är sant, även om ingen finnes som rapporterar sanningen. När man berättar otroliga historier om hjältars och gudars bedrifter, så vet jag inte vad som är sant. Traditionerna kan variera och många menar att frågan är ointressant, eftersom

berättelsen har en högre syftning. Men jag tror att någonting ändå alltid måste ha inträffat i verkligheten eller icke inträffat.

Detta är också en av orsakerna till att jag tycker illa om försten, nämligen att han ljuger av vana även när han inte har någonting att vinna därmed.

(*Elpēnor*, π [s. 60])

Elpenors berättelse ger, till skillnad från *Odysséen*, intrycket av att vara sannfärdig. De detaljer ur den menige soldatens och/eller det mördande, plundrande och våldtagande rövarpackets vardagsliv, som inte får så stort utrymme i *Iliaden* och *Odysséen*, beskrivs i *Elpēnor* i elegisk vers och ton men utan indignation och pekpinnar. Odysseus hänsynslöshet framhävs i minst lika hög grad som hans, förvisso fortfarande häpnadsväckande, rådighet. Just kombinationen av dessa två egenskaper gör honom livsfarlig för alla som har oturen att antingen stå i vägen för eller på ett eller annat sätt vara användbar till förverkligandet av hans mål.

Vi ska hålla i minnet att det i *Elpēnor* hela tiden är Elpenor som för ordet, utan att därför hysa tvivel om hans vilja till sanningsenlighet. Men den enskilde ser, om inte det han vill se, så det hans temperament tillåter honom att se (och förvägrar honom okunskap om). Likaså är det i de delar av *Odysséen* som omnämner Elpenor inte den allvetande berättaren utan Odysseus själv som för ordet, då han återberättar sina äventyr för att göra intryck vid fajakernas hov (bok 9–12, de s.k. *apologoi*, ”redogörelserna”). Det är talande att den viktigaste egenskapen hos Odysseus Elpenor, som vi läst om ovan (II), är själva hans icke-existens, och att den centrala scenen i berättelsen om honom [95|96] handlar om just detta tillstånd, det i dödsriket, vars egenskap av negerad tillvaro ytterligare understryks av att Elpenor på grund av sitt obegravda lik inte ens har fått status som ordinarie död, endast som icke-levande.

Allt Odysseus alltså ser, när han för ett ögonblick riktar sin uppmärksamhet mot Elpenor, är frånvaro, inte bara av stridsduglighet och intelligens (i Odysseus förståelse av begreppet), utan av existens som sådan. Den svenske författaren Eyvind Johnsson går för övrigt i *Strändernas svall* (1946), ännu en modernistisk omdiktning av *Odysséen*, ännu längre i förnekelse av Elpenor och hävdar att han i själva verket aldrig existerade,

förutom som ett påhitt av den inför fajakerna fabulerande Odysseus, med avsikten att skänka berättelsen den konkreta men oviktiga detaljens trovärdighet.

Men i Kyrklunds *Elpēnor* ges alltså Elpenor ordet. I den scen som beskriver det för Odysseus centrala, hans död, visar det sig att Odysseus förvisso påträffar honom i dödsriket, men liggande död med bruten nacke likt hans kropp på Kirkes ö. Elpenor känner igen Odysseus på hans stortå som sticker ut ur sandalen. Odysseus yttrar sig (att han ofta i *Elpēnor* uttrycker sig på elegiskt distikon torde vara ett tecken på att Elpenor inte är minutiöst sanningsenlig i sitt återberättande, utan tillåter åtminstone stilistisk förvränging) intressant nog långt mer retoriskt svassande och apologetiskt än den del av samtalet, tre versrader, han väljer att själv återge för fajakerna (Od. 11.57–58, 80). Han lovar att begrava sin gamle kamrat med ärebetygelser – ett löfte som vi efter karaktärsskildringen i föregående kapitel vet att han kommer att bryta. Elpenors svar är inte avsett för Odysseus:

Ack vilka ord, o Stortå, du spyr över tändernas stängsel!

Ett har jag dock förstått, nämligen att jag är död.

Mycket om detta talte jag ej, ty jag talade aldrig
oavsett Odyssén 11:83.

Likväl ante jag icke den vårdag jag lämnade hemmet
redo att leva och dö följande försten i fält,
anade icke att livet skulle begränsas till droppen
där jag i år efter år tog mina order och löd,
anade ej att i döden min ende tröstare skulle
vara den man vars röst redan jag njutit nog.

(*Elpēnor*, χ [s. 82–83])

Odysséen 11:81–83:

Således satt vi och utbytte ord i ett dystert
samtal, jag med svärdet i handen lyft över blodet,
mitemot mig kamratens skugga som talade mycket.

(övers. av artikelförf.)

V. Det finns ytterligare en Elpenorskildring, som sticker ut i sammanhanget [96|97] då den varken är dyster eller sentimental, ty den är inte nordeuropeisk utan fransk. Elpenor är huvudperson i den lilla romanen *Elpénor* (1919, 1926) av författaren och diplomaten Jean Giraudoux. Romanen är enligt Susan Nagel ett ”metafiktioneellt verk om mytifikation” eller till och med ”demytifikation”,² vilket låter som någonting som borde ha återupptäckts av poststrukturalisterna. Här är det egentligen inte Elpenor som person som intresserar författaren, dvs. hans av Odysseus särskilt betonade, märkligt personlighetsgenererande obetydlighet, som hos Kyrklund gav upphov till föreställningen om en blygsam enskild individ, utan istället den obetingade ansiktslösheten och egenskapen av oskrivet blad som Giraudoux tar till utgångspunkt för studentikos fabulering, metalitterär filosofisk spekulation och – kanske en något överambitiös läsning – det man senare skulle komma att kalla dekonstruktion.

Vi är inte så värst roade av sådant och finner Giraudoux själv en aning ansiktslös, men ett utdrag ur romanen ska likväl citeras, en del av dess version av mötet i underjorden. Här talar Elpenor verkligen mycket, ty hans nu av Giraudoux skrivna blad beskriver en fransk student av det socialt ambitiösa slaget. Det berusade uppträdet hos Kirke sker i stor stil, och i dödsriket heter det:

”Vad jag vill, Odysseus? Jag vill ha det som tillkommer mig. Glömmer du att du lämnade min kropp utan begravning? Vad jag vill? Jag vill ha högtidliga begravningsriter. Svär inför Pluton att du återvänder till mig på Kirkes ö, annars släpper jag dig inte för ett ögonblick.” Han fortsatte att tala, och Odysseus lade märke till de skuggor för vilkas skull han hade överstigit den oöverstigliga tröskeln. ”Jag svär” sade han motvilligt, ”men försvinn. Ge dig iväg! Jag ser Teiresias skugga komma!” Men med detta namn lät sig Elpenor, som irriterat lösgjorde sig från Odysseus likt en vredgad dominikan från en ockrares hals, plötsligt nöja. ”Teiresias!”, skrek Elpenor. ”Teiresias! Den ende som samtidigt var både man och

² *The influence of the novels of Jean Giraudoux on the Hispanic vanguard novels of the 1920s–1930s*, 1991, s. 39–40.

kvinna och kan bedöma för- och nackdelarna med endera könet! Åh Odysseus, presentera mig för honom! Kvinnans problem har alltid sysselsatt mig... ”

(— osv. Övers. av artikelförf.: ur *Elpénor*, 2:e éd., 1926, s. 104–5.)

VI. Nog om Elpenor och blodlösa spöken. Andra nittonhundratalsförfattare har valt att dikta om Thersites, uppviglaren, utifrån andra synvinklar och, delvis, ståndpunkter. En av dem har en geografisk koppling till Willy Kyrklund som, av finländsk börd, på trettioalet bodde i Harlu vid sjön Ladogas nordkust (idag i ryska Karelen). I grannkommunen Impilax föddes vid den tiden poeten Pentti Saarikoski. Han översatte *Odysséen* till finska 1972, och 1977 diktade [97/98] han, då bosatt på ön Tjörn i Västsverige, om Thersites, som fick två delar i diktsviten *Tanssilattia vuorella* (”Dansgolvet på berget”):

XXVIII

THERSITES:

Du Atreus son
vad fattas än
Tälten fulla av brons
de bästa bland kvinnor
när du tar gräddan
vill du nu ha guld
som lösen för en herrskapsson
som vi, vi tillfångatagit åt dig!
Kanske är det horor du vill ha?
Nej, killar! Vi ska hem
vi lämnar herremannen här att ruttna med sitt byte
så att han långsamt lär sig
respekt för en vanlig menig!

ODYSSEUS:

Håll käften, Thersites!
Måhända har du
en skarp tunga
Men vet att en skit som du
saknar rätt att ens uttala konungens namn!
Läget kräver sitt
och du, vad gör du, häcklar befälhavaren
vars visdom omvitnats
av alla de gåvor akajerna gav!
Jag hugger dig till snus
såhär! och såhär! och lipa inte nu
gå till de spänstiga båtarna, där kan du grina
en krake som du, bokackare
hör inte hit där män möts

XXIX

De män som delat
Thersites åsikt
lovsjöng nu Odysseus

(övers. Mia Berner i samråd med diktaren: *Dansgolvet på berget*, 1977; *Thiarnia*, 2000)

Saarikoski, som en gång var nära att bli riksdagsledamot för det finska kommunistpartiet, kan i sin tur ha läst den östtyske dramatikern Heiner Müller. Denne, även han en god poet, hade två år tidigare, 1975, publicerat följande fritt behandlade hexameterverser om Homeros och Thersites – tillkomna redan på femtiotalet, enligt upphovsmannen. Här kan i slutet av dikten faktiskt en liten från urbanitet och ironi befriad glimt av glädje och tillförsikt skönjas, [98|99] olyckligtvis enligt många idag av alldeles fel orsaker och utifrån alldeles fel utgångspunkter.

Berättelser från Homeros

1

Ofta och utförligt talade eleverna med Homeros
tolkande dikterna, frågande om deras riktiga tolkning.
Då den gamle alltid älskade att öppna sitt hjärta
låta sig prisas, snålades ej med vin och med stekt kött.
Samtalet föll vid måltiden, kött och vin, på Thersites
den förhånade, pratkvaren, som sig i samlingen reste
nyttjade klokt de storas strid om det större bytet
sade: se på folkens herde, som fåren sina
skär och förgör som varje herde och visade truppens
blodiga tomma händers blodiga tomhet för truppen.
Frågade eleverna då, hur är det med denne Thersites
mästare, riktiga ord du ger honom, sedan med egna
ord honom orätt. Svårt det synes för oss att begripa.
Varför gör du det? Sade Homeros: att furstar behaga.
Frågade eleverna: varför? Den gamle: av hunger. På lagrar?
Även. Dock skattar han dem väl så högt som på hjässan i grytan.

2

Bland eleverna, heter det, skall dock ha funnits en, en
klok, stor frågare. Till varje svar han frågade åter
för att det otvivelaktiga finna. De andras fråga
sittande med den gamle vid floden ställde han åter.
Prövande gamlingen såg på den unge: han såg och han sade
muntert: En pil är sanningen, giftig för ivriga skyttar!
Bara att spänna bågen är mycket. Pilen förblir pil

skyddad i vassen. Sanningen, klädd i lögn, förblir sanning.
Bågen dör ej heller med skytten. Han reste sig sedan.

(Övers. av artikelförf.: ur *Die Umsiedlerin oder das Leben auf dem Lande*, 1975; *Werke*, I, *Die Gedichte*, 1998)

VII. Så långt den homeriska underklassens mindre ärorika öden och äventyr i

nittonhundratalets diktning. Vi ska dock inte låta sista ordet gå till DDR här. Vi avslutar istället med en litteraturhistorisk kuriositet från en mer oskuldsfull tid, nämligen 1810, då den svenske skalden P. D. A. Atterbom för *Polyfem* – en tidskrift där unga romantiker från den ”nya skolan” smädade den föregående generationens kulturelit, som tilldelades olika litterära öknamn – diktade ett par kuriösa epigram ”till Thersites”. Det rebusartade innehållet [99|100] i dessa dikter syftar till bagatellartade förvecklingar på samtidens svenska parnass, och Thersites står för Per Adam Wallmark, ledande företrädare för den ”gamla skolan” i svensk vitterhet och chefredaktör för den Svenska Akademien närstående, franskklassicismiskt orienterade tidskriften *Journal för Litteraturen och Theatern*, där nyligen *Polyfems* chefredaktör, Atterboms allierade Lorenzo Hammarsköld hade chikanerats.³

P. A. Wallmark, ämbetsmannen, akademiledamoten, spindeln i det samtida svenska litterära etablissemangets nät, förbryllar först i rollen som Thersites, innan vi kommer ihåg att vi inte läser 1890 eller 1975. Den av Thersites egenskaper Atterbom intresserar sig för är inte hans utstötthet eller hans fulhet, och sannerligen inte hans socialistiska potential, utan helt enkelt hans roll som misslyckad kritiker.

Till Thersites.

Tryck, o Thersites! åter ett bref med förunderlig stafning:

Sjelf du ett Stafwelsefel står i din Litteratur!

³ För affärens detaljer se Gustaf Ljunggren, *Svenska vitterhetens häfder efter Gustaf III's död*, del IV (1890), s. 72–73, 105–112, eller mer kortfattat G. L. D. Frunck, *Bref rörande Nya skolans historia 1810–1811* (1891), s. 36.

Uselt den pennan gick, som dig skref, och förtidigt från Gåsen

Någon förgrinad Hanswurst ryckte den spruckna till plym.

Sedan han ritade upp en Maeuius. Maeuius kacklar!

5

Hörare, hämmen ert skratt! Kackla, o Maeuius, mer!

Till densamme.

Plåga dig ej att gissa mitt namn! Jag är ej **Lorenzo**,

Men till hans wäldiga lans slipade maken jag bär.

Ger Agamemnon dig nåd, så slår dig Ulysses med stafwen.

Skändar Achajerna du än från din kantrade båt?

10

Ren du mitt härskri hört, och till gamman för unga och gamla

Snart på Tungusiens fält för jag dig ringad omkring.

(*Polyfem* nr. 37, 1810)

5. Maeuius var en enligt Vergilius usel romersk poet, kanske även usel kritiker av den större poetens verk, för vilket den tredje *eklogen*, v. 90–91 har antagits vara en hämnd:

Den som ej avskyr Bavius, Maeuius, älskar din diktning.

Men den ska spänna rävar för vagnen och mjölka bockar.

Bavius är inte mer känd än Maeuius. **7. Lorenzo** (m. fet stil i *Polyfem*): Hammarsköld (se ovan).

12. Tungusiens fält är den gamla skolans barbariska hem i den fiktiva värld som konstrueras i *Polyfems* satiriska texter. Se Louise Vinge i *Skrifter av Per Daniel Amadeus Atterbom*, I, *Rimmarbandet* (1992), s. 14–17.